

Pojęcia kluczowe: zezwolenie sądu opiekuńczego, wyjazd zagraniczny małoletniego dziecka, władza rodzicielska, istotne sprawy dziecka

Małgorzata Eysymontt

Zezwolenie sądu opiekuńczego na wyjazd zagraniczny małoletniego dziecka w braku zgody drugiego rodzica – aktualny stan prawny vs. praktyka orzecznicza

ABSTRAKT

Rodzice są zarówno zobowiązani, jak i uprawnieni do wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi, w tym do sprawowania pieczy nad osobą dziecka, zarządu nad jego majątkiem oraz jego reprezentacją. Jeśli oboje posiadają pełnię praw rodzicielskich lub jedno z nich, podczas gdy drugiemu rodzicowi przysługuje ograniczona władza rodzicielska do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka w określonych sprawach, wówczas powinni oni podejmować wspólne decyzje w tym zakresie, przede wszystkim mając na względzie dobro dziecka. Wśród istotnych spraw dziecka wyróżnia się m.in. współdecydowanie o wyjazdach dziecka – zarówno tych krótszych (np. w związku z odpoczynkiem i nauką, w tym uczestnictwem w kursach, konkursach lub zawodach sportowych lub w związku z korzystaniem z zabiegów medycznych), jak i dłuższych (np. w związku z długotrwałym leczeniem lub nauką), w tym na pobyt stały – tak w kraju, jak i za granicą. Oboje rodzice, kierując się zasadą dobra dziecka i dbałością o jego interesy, powinni ze sobą współpracować we wszystkich istotnych z jego perspektywy sferach. Jeśli jednak jedno z rodziców nie wyraża zgody na wyjazd dziecka – z drugim rodzicem lub samodzielny, konieczne staje się uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego na taki wyjazd. W niniejszym artykule podjęto rozważania nad tym zagadnieniem, dokonując analizy poglądów doktryny i judykatury w oparciu o obowiązujący stan prawny i ugruntowaną praktykę sądów.

I. WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy problematyki związanej z brakiem wyrażenia zgody przez jednego z rodziców sprawujących władzę rodzicielską względem drugiego w związku z planowanym przez niego wyjazdem zagranicznym dziecka, w oparciu o obowiązujące przepisy prawa oraz poglądy doktryny i judykatury.

Zgodnie z art. 92 ustawy z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny opiekuńczy¹ dziecko pozostaje aż do pełnoletności pod władzą rodzicielską. Z uregulowania tego wynika wiele istotnych konsekwencji dla dziecka. Należy wskazać, że w myśl art. 93 § 1 k.r.o. władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, którzy są nie tylko uprawnieni, ale i zobowiązani do jej wykonywania. Chodzi tu oczywiście o przypadki, w których oboje rodzice posiadają pełnię praw rodzicielskich albo jedno z nich posiada pełnię praw rodzicielskich, a drugiemu – na podstawie art. 58 § 1a lub art. 107 § 2 k.r.o. – przysługuje ograniczona władza rodzicielska, tj. władza ograniczona do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka (ze wskazaniem na konkretne jej komponenty – obowiązki i uprawnienia w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia). W doktrynie wskazuje się przy tym, że z art. 93 § 1 k.r.o. wynika, że zasada przynależności władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom nie jest tożsama z jej wspólnym przysługiwaniem, tzn. aby akty składające się na jej wykonywanie rodzice dziecka mogli podejmować tylko razem².

II. POJĘCIE I ZAKRES WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Pojęcie władzy rodzicielskiej nie posiada definicji legalnej. Przez ustawodawcę zostało ono scharakteryzowane poprzez wskazanie praw i obowiązków, które się na nie składają. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, zakresem władzy rodzicielskiej objęte są kwestie związane z reprezentacją małoletniego dziecka przez rodziców, jak również sprawowaniem nad nim pieczy osobistej oraz zarządem majątkiem dziecka. Powyższe znajduje odzwierciedlenie w treści art. 95 § 1 k.r.o., który stanowi, że władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Jednocześnie, w myśl § 3 powołanego przepisu, władza rodzicielska powinna być wykonywana z uwzględnieniem dobra dziecka i interesu społecznego, a także – o czym mowa w § 4 tego przepisu – z uwzględnieniem zdania i rozsądnych życzeń dziecka („Rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój

1 Ustawa z 25.02.1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 z późn. zm.; dalej także: k.r.o.).

2 H. Ciepla, *Komentarz do art. 97 (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011.

umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia”). Przepis art. 95 k.r.o. stanowi więc odzwierciedlenie treści władzy rodzicielskiej, a więc wszystkich istotnych, składających się na nią komponentów.

Osobista piecza każdego z rodziców dziecka polega na tym, że o ile pozostaje ono pod ich władzą rodzicielską, mają oni obowiązek jego wychowania i kierowania nim, a także troszczenia się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i jego należyte przygotowanie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do jego uzdolnień, o czym jest mowa w art. 96 § 1 k.r.o. Przy czym sytuacja życiowa i relacje pomiędzy rodzicami małoletnich mogą się różnie układać. W tym miejscu należy przywołać treść art. 98 k.r.o., regulującego kwestię reprezentacji małoletniego dziecka przez rodziców, zgodnie z którym rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka, które pozostaje pod ich władzą rodzicielską, przy czym o ile pozostaje ono pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako jego przedstawiciel ustawowy (§ 1), od czego wyjątki przewiduje § 2 powołanego przepisu, stanowiący, iż żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przy czynnościach prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską, a także przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.

Ostatnim komponentem władzy rodzicielskiej, wymienionym w art. 101 k.r.o., jest również obowiązek rodziców – którym przysługuje władza rodzicielska – sprawowania zarządu majątkiem dziecka z należytą starannością, co nie obejmuje jednak zarobku dziecka ani przedmiotów, które zostały mu oddane do swobodnego użytku (§ 1 i 2), przy czym rodzice bez zezwolenia sądu opiekuńczego nie mogą (poza przypadkami wskazanymi w art. 640¹ ustawy – Kodeks postępowania cywilnego³) dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko (§ 3).

W literaturze prawniczej często wskazuje się na tzw. zasadę autonomii rodziców, którą określa się jako „jedną z naczelných zasad wykonywania władzy rodzicielskiej”⁴. Niekiedy bywa ona nazywana także „zasadą samodzielności rodziców”⁵. Chodzi więc o jednoosobową reprezentację dziecka przez pojedynczego rodzica.

Należy wskazać, że jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest nie tylko zobowiązane, ale i uprawnione do jej wykonywania, o czym jest mowa w art. 97 § 1 k.r.o. Powyższe oznacza, że choć co do zasady władzę rodzicielską

3 Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.; dalej także: k.p.c.).

4 A. Pośpiech, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX/el. 2023.

5 K. Gromek, *Prawo rodzinne dla sędziów i pełnomocników*, Warszawa 2021, s. 603.

rodzice realizują wspólnie i dwuosobowo, jako równouprawnieni w tym zakresie⁶, to jednocześnie każdy z rodziców, któremu przysługuje władza rodzicielska, jest zarówno uprawniony, jak i zobowiązany do jej samodzielnego i indywidualnego wykonywania, tj. może niezależnie i odrębnie (osobno) od drugiego rodzica podejmować wszystkie sprawy związane z pieczę nad osobą i majątkiem dziecka, o których była mowa powyżej. Przy czym w doktrynie zauważa się, że nie zawsze jest tak, że rodzic, któremu przysługuje władza rodzicielska, będzie miał wolę jej wykonywania⁷. Warto również przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 113 § 1 k.r.o., niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice i ich dziecko mają zarazem prawo, jak i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. W doktrynie prawniczej wyróżnia się ich trzy formy – odwiedziny, spotkania i możliwość zabierania dziecka poza miejsce stałego pobytu, co oznacza, że dziecko może wyjeżdżać poza to miejsce zarówno na krótki, jak i długi okres (tzw. kontakt weekendowy lub wyjazd na wycieczkę wakacyjną, w tym za granicę)⁸. W tym przypadku, gdy rodzic drugoplanowy realizuje ustalone kontakty z dzieckiem, również może dojść do sporów pomiędzy rodzicami związanych z brakiem zgody drugiego rodzica (pierwszoplanowego, innymi słowy – wiodącego) na wyjazd dziecka z rodzicem, w szczególności za granicę. Sytuacja taka może stać się źródłem konfliktu rodziców małoletniego, a zarazem podstawą do wystąpienia przez jednego z nich do sądu opiekuńczego z wnioskiem o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka poprzez zezwolenie na wyjazd za granicę. W literaturze mówi się nawet o „rodzicach rywalizujących o przejęcie opieki nad dziećmi” i ich specyficznych uwarunkowaniach osobowościowych, gdzie u osób zaangażowanych w sprawy sądowe dotyczące opieki nad dziećmi stwierdza się występowanie „profilu charakteryzującego się podwyższeniem skal histerii, psychopatii i paranoi”⁹.

Z kolei w § 2 art. 97 k.r.o. przewidziano wyjątek od zasady samodzielności rodziców w sprawach dotyczących dziecka, wyrażonej w § 1. Zgodnie bowiem z art. 97 § 2 k.r.o., o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie, natomiast (dopiero) w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy.

Pierwsza część przywołanego przepisu nakazuje zatem obojgu rodzicom współpracować ze sobą w istotnych sprawach dziecka, co oznacza, że mają oni w tym zakresie „rozstrzygać wspólnie”. Wyłączeniu podlega więc zasada autonomii i samodzielności każdego z rodziców, w tym samodzielnej reprezentacji dziecka. Jednocześnie przepis ten należy rozumieć w ten sposób, że poza wymienionym w nim katalogiem „istotnych spraw dziecka”, są także inne – „nieistotne”, które każdy z rodziców może prowadzić samodzielnie i niezależnie od drugiego, w ramach przysługującej mu władzy

6 T. Sokołowski, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013.

7 G. Jędrejek, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) G. Jędrejek, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019.

8 J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020, s. 114–115.

9 A. Czerederecka, *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Warszawa 2020, s. 142.

rodzicielskiej. Słusznie zwraca się przy tym uwagę na to, że rodzice nie mogą jednak działać w zupełnym oderwaniu od siebie, gdyż należycie sprawując władzę rodzicielską, powinni wzajemnie się informować nawet o tych mniej istotnych sprawach dotyczących ich dziecka¹⁰. Z kolei w sprawach nagłych, w szczególności dotyczących zdrowia i ratowania życia, każdy z rodziców może realizować władzę rodzicielską samodzielnie. Doskonałym przykładem jest tu art. 17 ust. 2 ustawy z 6.11.2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta¹¹ [przedstawiciel ustawowy (a gdy takiego brak – opiekun faktyczny) pacjenta małoletniego, całkowicie ubezwłasnowolnionego lub niezdolnego do świadomego wyrażenia zgody, ma prawo do wyrażenia zgody na przeprowadzenie badania lub udzielenie mu innych świadczeń zdrowotnych].

Natomiast w drugiej części § 2 art. 97 k.r.o. ustawodawca wskazał, iż w braku porozumienia pomiędzy rodzicami w istotnych sprawach dziecka, rozstrzyga sąd opiekuńczy, co oznacza, że w przypadku trudności w uzgodnieniu takich kwestii (np. związanych z wyjazdem zagranicznym dziecka) lub w przypadku konfliktu zaistniałego pomiędzy rodzicami małoletniego, sprawującymi nad nim władzę rodzicielską, każdorazowo musi rozstrzygać w tym przedmiocie sąd opiekuńczy, tym samym z reguły zastępując brak zgody drugiego rodzica co do określonych czynności związanych z dzieckiem.

Rozstrzyganie przez sąd opiekuńczy o istotnych sprawach dziecka dotyczy zarówno rodziców, którzy nie są w stanie dojść w tym zakresie do porozumienia, a są po rozwodzie, lub żyjących w związkach niesformalizowanych, którzy nie pozostawali w związku małżeńskim, a są w sporze i zazwyczaj się rozstali, rzadziej małżonków lub aktualnych konkubentów. Należy zauważyć, że regulacja zawarta w art. 97 § 2 k.r.o. (rozstrzyganie o istotnych sprawach dziecka), pomimo iż jest zbliżona do art. 24 k.r.o. (rozstrzyganie o istotnych sprawach rodziny), stanowi odrębną podstawę prawną postępowania. O ile pierwszy przepis może dotyczyć rodziców pozostających w związku małżeńskim, jak i tych, którzy nigdy takiego związku nie zawarli, a także rodziców rozwiedzionych i byłych konkubentów, tak drugi dotyczy wyłącznie osób pozostających w związku małżeńskim.

Co więcej, do sądu opiekuńczego może wystąpić o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka jeden z rodziców w sytuacji, gdy oboje rodzice posiadają pełnię praw rodzicielskich, jak i wówczas, gdy drugiemu z rodziców przysługuje ograniczona władza rodzicielska do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka, ale tylko wtedy, gdy dana sprawa nie została wyłączona z katalogu jego uprawnień decyzyjnych. Przykładowo, w orzecznictwie wskazuje się, że „Na wyjazd za granicę na pobyt stały małoletniego wraz z jednym z rodziców, któremu w wyroku rozwodowym powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej, potrzebne jest zezwolenie sądu opiekuńczego,

10 G. Jędrejek, *Komentarz...*

11 Ustawa z 6.11.2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 581).

jeżeli drugi z rodziców, któremu powierzono nadzór nad wychowaniem dziecka, nie złożył oświadczenia wyrażającego zgodę na wyjazd dziecka”¹². Ponadto w literaturze słusznie wskazuje się, że rodzice małoletniego dziecka najczęściej zwracają się do sądu opiekuńczego o rozstrzygnięcie w istotnych sprawach dziecka, gdy są do tego zmuszeni „przez wymogi natury formalnej w postępowaniu administracyjnym, gdzie wymagana jest formalna zgoda drugiego rodzica”¹³, niemniej często w praktyce dzieje się tak również wówczas, gdy pozostający ze sobą w sporze rodzice, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą się ze sobą porozumieć, unikają kontaktu lub utrudniają podjęcie wspólnych decyzji, nierzadko czyniąc sobie na tym tle liczne złośliwości, kosztem dobra małoletniego. Powyższe znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie, gdzie wskazuje się, iż: „Oczywiście jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka. Także w istotnych sprawach dziecka każdy z przedstawicieli ustawowych jest umocowany do złożenia oświadczenia woli odnośnie małoletniego. Czym innym jest bowiem prawo działania w charakterze przedstawiciela ustawowego w relacjach z osobami, urzędami, a czym innym podejmowanie merytorycznego stanowiska w istotnej sprawie dziecka. W tym zakresie musi być uzgodniona wola rodziców, którą oczywiście władny jest skutecznie przedstawić każdy z rodziców. Jednak zawsze odpowiedzialność z uzgodnionej decyzji będą ponosić wspólnie. W związku z tym postępowanie wywołane taką wspólną decyzją musi się toczyć w stosunku do obojga rodziców”¹⁴. Co więcej, w orzecznictwie wskazuje się, że „W braku porozumienia rodziców (...), ten z rodziców, który chce wystąpić do sądu o jej rozstrzygnięcie (np. o zmianę nazwiska dziecka), musi uprzednio uzyskać zgodę sądu opiekuńczego, która zastępuje zgodę drugiego rodzica na wystąpienie do sądu o rozstrzygnięcie istotnej sprawy dziecka. Zgoda sądu opiekuńczego usuwa tylko brak porozumienia między rodzicami w istotnej sprawie dotyczącej dziecka (...), a więc usuwa brak przesłanki materialnoprawnej jaką jest zgoda obojga rodziców (lub też tworzy konieczną przesłankę materialnoprawną). Brak takiego rozstrzygnięcia sądu opiekuńczego stanowi zatem brak materialnoprawnej przesłanki orzekania o istotnej sprawie dziecka, prowadzący do oddalenia wniosku (powództwa)”¹⁵. Przy czym w doktrynie słusznie zauważa się, że treść orzeczenia sądu opiekuńczego może polegać wyłącznie na rozstrzygnięciu jakiegoś sporu w braku porozumienia rodziców, np. poprzez ustalenie miejsca pobytu dziecka lub też na zezwoleniu na jakieś zachowanie, w tym dokonanie jakiejś czynności faktycznej lub prawnej, np. zezwoleniu na wyjazd małoletniego

12 Uchwała SN z 10.11.1971 r. (III CZP 69/71), OSNC 1972/3, poz. 49.

13 A. Pośpiech, *Komentarz...*

14 Wyrok WSA w Poznaniu z 27.11.2013 r. (IV SA/Po 515/13), LEX nr 1402479.

15 Postanowienie SN z 3.06.2011 r. (III CSK 259/10), LEX nr 1129120.

dziecka z rodzicem za granicę¹⁶. Powyższe znajduje odzwierciedlenie w judykaturze, gdzie podkreśla się, że „Na wyjazd za granicę na pobyt stały małoletniego wraz z jednym z rodziców, któremu w wyroku rozwodowym powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej, potrzebne jest zezwolenie sądu opiekuńczego, jeżeli drugi z rodziców, któremu powierzono nadzór nad wychowaniem dziecka, nie złożył oświadczenia wyrażającego zgodę na wyjazd dziecka”¹⁷.

Warto również wskazać, że jeśli wbrew art. 97 § 2 *in principio* k.r.o. jeden z rodziców notorycznie uniemożliwia lub utrudnia wykonywanie władzy rodzicielskiej w zakresie odnoszącym się do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka i rodzice nie mogą wspólnie rozstrzygać takich spraw wobec braku ich porozumienia, wówczas może nawet dojść do ingerencji sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską. W takim przypadku rodzic, wobec którego doszło do naruszenia, może złożyć wniosek już nie na podstawie art. 97 § 2 *in fine* k.r.o., lecz na podstawie art. 109 k.r.o., aby sąd opiekuńczy wydał odpowiednie zarządzenia, o ile zachowanie drugiego rodzica zagraża dobru dziecka, jak również na podstawie art. 58 § 1a *in fine* k.r.o. lub art. 107 § 2 *in fine* k.r.o. o ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica, naruszającego obowiązek wspólnego podejmowania decyzji, a nawet na podstawie art. 111 § 1 k.r.o. o pozbawienie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica, w przypadkach tam wskazanych¹⁸. W literaturze wskazuje się, że przy podejmowaniu decyzji w zakresie władzy rodzicielskiej sąd powinien zbadać, który ze skonfliktowanych rodziców „w większym zakresie uznaje potrzebę uwzględniania zdania drugiego z rodziców w sprawach dziecka i respektowania jego prawa do udziału w życiu dziecka, a w szczególności do kontaktów z nim. Uznać bowiem należy, że właśnie to z rodziców posiada jednak większe kompetencje do prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej, skoro zgodnie z (...) art. 97 § 2 k.r.o. o istotnych sprawach dziecka rodzice winni rozstrzygać wspólnie. Tym samym jeśli przy porównywalnych predyspozycjach rodzicielskich jedno z rodziców w większym stopniu akceptuje prawo drugiego z nich do współdecydowania o sprawach dziecka, to za dobrem dziecka przemawiać może powierzenie jemu właśnie wykonywania władzy rodzicielskiej. Dążenie bowiem do współdziałania rodziców i osiągania przez nich porozumienia w sprawach dziecka jest przecież niewątpliwie zgodne z jego dobrem”¹⁹.

W tym miejscu jako przykład należy przywołać orzeczenie Sądu Najwyższego, w którym krytycznie wypowiedział się on na temat zachowania jednego z rodziców, który naruszając obowiązek wspólnego rozstrzygania o istotnych sprawach dziecka

¹⁶ T. Sokołowski, *Komentarz...*

¹⁷ Uchwała SN z 10.11.1971 r. (III CZP 69/71), OSNC 1972/3, poz. 49.

¹⁸ Postanowienie SN z 14.10.1970 r. (III CRN 181/70), OSNC 1971/6, poz. 107.

¹⁹ P. Wicherek, *Problemy orzecznictwa w sprawach o uregulowanie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem w sytuacji ostrego konfliktu między rodzicami – głos sędziego rodzinnego (w:) Rodzina w sytuacji okolorozwodowej. Współczesne dylematy psychologiczne i prawne. U podstaw opiniowania. Współczesna wiedza naukowa*, red. A. Czerederecka, Kraków 2018, s. 18.

związanych z jego wyjazdem za granicę, wbrew woli drugiego uprawnionego do współdecydowania, zmienił jego miejsce pobytu i zrealizował wyjazd do innego kraju, rażąco pogwałcając dobro małoletniego dziecka. Zgodnie z tym orzeczeniem, „Pozbawienie przez ojca kilkuletniego dziecka naturalnego środowiska rodzinnego i bezpośredniej opieki matki oraz możliwości wychowywania się wspólnie z małoletnim rodzeństwem i zatrzymanie go na stałe – wbrew woli matki – w obcym kraju zawiera elementy nadużycia władzy rodzicielskiej, które uzasadniają pozbawienie go tej władzy”²⁰.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że zgodnie z art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²¹, „Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji”. Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, wśród podstawowych elementów życia rodzinnego pomiędzy rodzicami a dziećmi wyróżnia się wykonywanie praw rodzicielskich. Przykładowo, wskazuje się, że „artykuł 8 Konwencji zawiera w sobie prawo rodzica do podjęcia środków zmierzających do umożliwienia kontaktu z dzieckiem oraz nakłada na władze państwowe obowiązek podjęcia takich środków. Odnosi się to nie tylko do spraw związanych z obowiązkowym wzięciem dzieci pod opiekę państwa oraz podjęciem działań opiekuńczych (por., inter alia, wyrok w sprawie Olsson przeciwko Szwecji (nr 2) z 27.11.1992 r., Seria A nr 250, str. 35-36, § 90), ale także do spraw, w których dochodzi do sporów dotyczących kontaktu z dziećmi i miejsca zamieszkania pomiędzy rodzicami i/lub innymi członkami rodziny (por. Hokkanen przeciwko Finlandii, wyrok z dnia 23.09.1994 r., Seria A nr 299, str. 20, § 55)”²². Prawo do życia rodzinnego w relacji rodzic(e) – dziecko obejmuje wykonywanie praw rodzicielskich, co stanowi podstawowy element życia rodzinnego, a opieka nad dziećmi i ich wychowanie zwykle i koniecznie wymagają, aby rodzice decydowali o miejscu pobytu dziecka, a także nakładali lub upoważniali inne osoby do nakładania różnych ograniczeń wolności dziecka (zob. np. Nielsen przeciwko Danii, 28.11.1988 r., § 61, Seria A nr 144)²³.

III. POJĘCIE ISTOTNYCH SPRAW DZIECKA

Na wstępie należy wskazać, że brak jest definicji legalnej pojęcia „istotne sprawy dziecka”, jest to pojęcie nieostre. Wobec tego katalog takich spraw jest otwarty, gdyż każdorazowo kształtują go potrzeby dziecka oraz jego codzienne życie (różne sytuacje życiowe), często uwarunkowane jakością komunikacji międzyrodzicielskiej.

20 Postanowienie SN z 14.10.1970 r. (III CRN 181/70), OSNC 1971/6, poz. 107.

21 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284 z późn. zm.).

22 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23.06.2005 r. w sprawie *Zawadka przeciwko Polsce* (Skarga nr 48542/99).

23 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 14.06.2011 r. w sprawie *Osman przeciwko Danii* (Skarga nr 38058/09).

W doktrynie prawniczej wskazuje się, że mianem istotnych spraw dziecka określa się zarówno czynności faktyczne, jak i prawne, dokonywane przez jego rodziców, przy czym muszą one dotyczyć elementów władzy rodzicielskiej²⁴. Niektórzy spośród przedstawicieli doktryny wyróżniają dwie grupy spraw stanowiących istotne sprawy dziecka, gdzie jako kryterium ich podziału wskazuje się „ich ogólny charakter” oraz „ich doniosłość tylko w danej konkretnej sprawie”, czyli tzw. sprawy „incydentalnie istotne”²⁵.

Analizowanemu zagadnieniu poświęcono wiele uwagi zarówno w doktrynie prawniczej, jak i judykaturze. Zgodnie przyjmuje się, że do istotnych spraw dziecka należą przede wszystkim te, które dotyczą miejsca pobytu dziecka²⁶, zgody na wyrobienie lub wydanie paszportu lub dowodu osobistego dziecka²⁷, wyboru placówki edukacyjnej dla dziecka (najczęściej przedszkola lub szkoły)²⁸, w tym możliwości spełnienia obowiązku szkolnego poza szkołą²⁹ oraz udziału w zajęciach pozaszkolnych³⁰, wyboru przyszłego zawodu³¹, sposobu leczenia dziecka³², w tym decyzji o poddaniu dziecka zabiegowi operacyjnemu lub kierunku leczenia poważnej choroby³³ tudzież poddaniu dziecka szczepieniu ochronnemu³⁴, wyjazdu dziecka (najczęściej zagranicznego)³⁵, sposobu spędzania wolnego czasu, w tym wakacji³⁶, zmiany nazwiska

24 G. Jędrejek, *Komentarz...* Do istotnych spraw dziecka nie można zaliczyć tych, które nie dotyczą wykonywania władzy rodzicielskiej. Przykładowo, niedopuszczalne jest wystąpienie, na podstawie art. 97 § 2 k.r.o., do sądu opiekuńczego, aby zobowiązał on matkę oraz małoletnie dziecko do poddania się grupowemu badaniu krwi w związku z ubieganiem się ojca dziecka o wytoczenie przez prokuratora powództwa o zaprzeczenie ojcostwa (uchwała SN z 20.03.1987 r., III CZP 11/87, OSNC 1988/6, poz. 77).

25 T. Sokołowski, *Komentarz...*

26 Por. A. Pośpiech, *Komentarz...*; G. Jędrejek, *Komentarz...*; T. Sokołowski, *Komentarz...*; H. Ciepla, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014; uchwała SN z 23.05.2012 r. (III CZP 21/12), OSNC 2012/12, poz. 140; uchwała SN z 20.05.2011 r. (III CZP 20/11), OSNC 2012/1, poz. 4; postanowienie SN z 14.10.1970 r. (III CRN 181/70), OSNC 1971/6, poz. 107; wyrok WSA w Warszawie z 18.12.2006 r. (IV SA/Wa 1979/06), LEX nr 306517; wyrok NSA w Warszawie z 16.06.1981 r. (SA 1015/81), ONSA 1981/1, poz. 62.

27 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*; postanowienie SN z 3.02.2012 r. (I CZ 153/11), OSNC-ZD 2013/2, poz. 39; postanowienie SN z 9.07.1998 r. (II CKN 887/97), LEX nr 1232450; uchwała SN z 31.01.1986 r. (III CZP 69/85), OSNC 1987/1, poz. 3.

28 Por. H. Ciepla, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*

29 Zob. wyrok WSA w Warszawie z 7.03.2018 r. (II SA/Wa 785/17), LEX nr 2746048.

30 E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*

31 Por. A. Pośpiech, *Komentarz...*; H. Ciepla, *Komentarz...*

32 Por. A. Pośpiech, *Komentarz...*; H. Ciepla, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*

33 Por. T. Sokołowski, *Komentarz...*

34 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; wyrok NSA z 5.11.2014 r. (II OSK 977/13), LEX nr 1658182; wyrok NSA z 25.04.2018 r. (II OSK 2435/17), LEX nr 2497047.

35 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; T. Sokołowski, *Komentarz...*; H. Ciepla, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*; uchwała SN z 11.10.1963 r. (III CO 23/63), OSNC 1964/9, poz. 168; uchwała SN z 10.11.1971 r. (III CZP 69/71), OSNC 1972/3, poz. 49; postanowienie SN z 6.03.1985 r. (III CRN 19/85), LEX nr 8694; postanowienie SN z 14.10.1970 r. (III CRN 181/70), OSNC 1971/6, poz. 107; uchwała SN z 26.07.1990 r. (III CZP 36/90), OSNC 1991/2–3, poz. 24; postanowienie SN z 3.02.2012 r. (I CZ 153/11), OSNC-ZD 2013/2, poz. 39; wyrok SN z 28.06.2000 r. (IV CKN 78/00), LEX nr 52410.

36 Por. A. Pośpiech, *Komentarz...*; H. Ciepla, *Komentarz...*

lub imienia dziecka³⁷ czy zmiany obywatelstwa przez dziecko³⁸, określenia sposobu realizacji wierzytelności alimentacyjnych przysługujących dziecku od danego rodzica oraz dysponowania nimi przez drugiego z nich³⁹, w tym zmiany osoby uprawnionej do odbioru alimentów, która została wskazana w orzeczeniu sądowym⁴⁰; ustanowienia zabezpieczenia alimentowania dziecka przez rodzica zamierzającego wyjechać za granicę (w okresie pobytu rodzica zobowiązanego do alimentacji za granicą)⁴¹, publikacji wizerunku dziecka⁴², zapewnienia dziecku odpowiednich warunków mieszkaniowych⁴³; usuwania zagrożeń życia i zdrowia, w tym udziału w trudnym i niebezpiecznym przedsięwzięciu (np. długi rejs morski czy daleka wyprawa wysokogórska)⁴⁴, regulowania trybu życia dziecka (np. ustalenie godzin powrotu starszego dziecka do domu), a także określenia kierunku wychowania dziecka czy też decyzji, który z rodziców ma wykorzystać urlop wychowawczy⁴⁵.

IV. SPRAWY DOTYCZĄCE WYJAZDU (W TYM ZAGRANICZNEGO) DZIECKA JAKO ISTOTNE SPRAWY DZIECKA

W praktyce, jeśli rodzice dziecka – nawet w sytuacji ich rozstania – są zgodni, kwestie związane z podróżowaniem małoletniego nie powinny stwarzać problemów. W takiej sytuacji zazwyczaj, dla bezpieczeństwa dziecka i w trosce o jego dobro, jeden rodzic udziela zgody drugiemu na wyjazd dziecka, w szczególności jeśli jest to wyjazd zagraniczny. Przy czym nie wymaga się, aby zgoda rodzica (rodziców) została udzielona w konkretnej formie – można ją wyrazić także ustnie, choć w praktyce często zdarza się, że udzielana jest tzw. zgoda notarialna, polegająca na tym, że rodzic lub opiekun prawny dziecka wyraża zgodę na wyjazd dziecka (jednorazową na konkretny wyjazd lub wielorazową) – drugiemu rodzicowi lub innej osobie – dokument taki musi być sporządzony przez notariusza lub w jego obecności i następnie notariusz poświadczają podpis rodzica lub opiekuna prawnego, co nadaje mu moc prawną. Przy czym zgoda

37 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014; uchwała SN z 13.07.1987 r. (III CZP 40/87), OSNC 1988/11, poz. 154; postanowienie SN z 6.06.2000 r. (I CKN 786/98), OSNC 2001/1, poz. 6.

38 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*; orzeczenie SN z 19.11.1956 r. (2 CR 898/56), OSNCK 1957/3, poz. 90.

39 Por. E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz...*

40 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; uchwała SN(7z) z 16.04.1977 r. (III CZP 14/77), OSNC 1977/7, poz. 106; uchwała SN z 30.05.1985 r. (III CZP 26/85), OSNC 1986/4, poz. 45.

41 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; uchwała SN z 31.01.1986 r. (III CZP 69/85), OSNC 1987/1, poz. 3; uchwała SN(CI) z 16.12.1987 r. (III CZP 91/86), OSNC 1988/4, poz. 42; uchwała SN z 26.07.1990 r. (III CZP 36/90), OSNC 1991/2–3, poz. 24.

42 Por. G. Jędrejek, *Komentarz...*; postanowienie SN z 9.07.1998 r. (II CKN 887/97), LEX nr 1232450.

43 Zob. T. Sokołowski, *Komentarz...*

44 T. Sokołowski, *Komentarz...*

45 J. Słyk, *Rozstrzyganie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.)*, „Prawo w działaniu. Sprawy cywilne” 2013/14, s. 78.

na wyjazd, w tym wyjazd zagraniczny dziecka, nie jest wymagana w przypadku pozbawienia władzy rodzicielskiej jednego z rodziców, jeśli drugiemu w tym zakresie przysługuje pełnia praw rodzicielskich. Co do zasady, nie jest też wymagana w sytuacji, gdy władza rodzicielska jednego z rodziców jest ograniczona (jeśli nie obejmuje możliwości współdecydowania w kwestii wyjazdów dziecka) lub zawieszona. Po trzecie, jeśli tylko jeden rodzic jest ustanowiony opiekunem prawnym małoletniego dziecka, to także nie ma konieczności udzielania zgody na wyjazd dziecka. Zgoda na wyjazd dziecka w swej treści powinna zawierać dane osobowe: rodzica lub opiekuna prawnego udzielającego zgody, małoletniego dziecka, ewentualnie osoby towarzyszącej dziecku w podróży (innej niż rodzic lub opiekun prawny), a także cel oraz miejsce wyjazdu, jak również okres, na jaki zgoda jest udzielana. W dokumencie takim można też zawrzeć inne istotne dane dotyczące podróży, jak choćby wskazujące na środek komunikacji (np. określone linie lotnicze wraz z numerem lotu oraz datą wyjazdu i powrotu). Przy czym w niektórych państwach mogą być wymagane dodatkowe formy uwierzytelnienia zgody, jak np. *apostille*.

Niemniej, w większości przypadków, w sytuacji rozstania rodziców – ich rozvodu czy rozpadu nieformalnego związku, bardzo często dochodzi do wielu konfliktów, w tym w zakresie sprawowania władzy rodzicielskiej, które uniemożliwiają im współdecydowanie o istotnych sprawach dziecka, co wymaga ingerencji sądu. Zdarza się, że jeden z rodziców kwestionuje dany wyjazd zagraniczny dziecka, podnosząc zarzuty, że dana destynacja jest niewłaściwa i negatywnie wpływa na dobro, w tym bezpieczeństwo małoletniego. Aby rozwiązać te wątpliwości, dobrym rozwiązaniem może być w takiej sytuacji skorzystanie z rejestracji wyjazdu zagranicznego dziecka (jego pobytu za granicą) w systemie „Odyseusz”, tj. internetowym serwisie Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁴⁶, który umożliwi drugiemu rodzicowi zweryfikowanie miejsca pobytu dziecka (np. czy nie znajduje się ono w strefie objętej wojną, konfliktem zbrojnym lub epidemią).

Zgodnie z utrwalonym poglądem judykatury, sprawy dotyczące wyjazdu dziecka samodzielnie lub z drugim rodzicem do danej destynacji, w tym zarówno krajowe, jak i zagraniczne, na pobyt czasowy – tak krótki (w tym wyjazdy wakacyjne i na ferie zimowe; celem odwiedzenia osób bliskich lub rekreacyjne), jak i dłuższy (np. w związku z nauką, w tym w celu uczestniczenia w zagranicznych kursach językowych, w związku z leczeniem lub udziałem w zawodach sportowych albo wymianą międzyszkolną), a tym bardziej na pobyt stały, stanowią istotne sprawy dziecka. Jak wskazuje Sąd Najwyższy: „Nie ulega wątpliwości, że kwestia ewentualnego wyjazdu za granicę, nawet jeśli jest to planowany pobyt krótkotrwały, należy do istotnych spraw dziecka.”⁴⁷ . Ponadto Sąd Najwyższy podkreśla, że „Wyjazd dziecka za granicę

⁴⁶ <https://odyseusz.msz.gov.pl/> (dostęp: 23.11.2024 r.).

⁴⁷ Postanowienie SN z 9.07.1998 r. (II CKN 887/97), LEX nr 1232450.

w celu spędzenia tam wakacji, jako należący do istotnych spraw dziecka wymaga zgody obojga rodziców, wykonujących władzę rodzicielską, a w braku takiej zgody orzeczenia sądu opiekuńczego⁴⁸. Zgodnie z powyższym, „Na wyjazd za granicę małoletniego wraz z jednym z rodziców, któremu w wyroku orzekającym rozwód powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej potrzebne jest oświadczenie o zgodzie drugiego z rodziców, który nie został pozbawiony władzy rodzicielskiej, a w razie niemożności uzyskania takiego oświadczenia – zezwolenie władzy opiekuńczej⁴⁹. Ponadto „Na wyjazd za granicę na pobyt stały małoletniego wraz z jednym z rodziców, któremu w wyroku rozwodowym powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej, potrzebne jest zezwolenie sądu opiekuńczego, jeżeli drugi z rodziców, któremu powierzono nadzór nad wychowaniem dziecka, nie złożył oświadczenia wyrażającego zgodę na wyjazd dziecka⁵⁰. W tym miejscu należy również wskazać, że na mocy art. 36 ustawy o ewidencji ludności⁵¹ obywatel polski, który wyjeżdża z kraju z zamiarem stałego pobytu poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, jest obowiązany zgłosić swój wyjazd. Zgłoszenie wyjazdu poza granice Rzeczypospolitej Polskiej skutkuje wymeldowaniem z miejsca pobytu stałego i czasowego (ust. 1), natomiast obywatel polski, który wyjeżdża poza granice Rzeczypospolitej Polskiej bez zamiaru stałego pobytu, na okres dłuższy niż 6 miesięcy, jest obowiązany zgłosić swój wyjazd oraz powrót (ust. 2). Przy czym w przypadku zgłoszenia wyjazdu dziecka może takiego zgłoszenia dokonać jedno z rodziców (ust. 5), co wymaga – zarówno w przypadku zgłoszenia wyjazdu, jak i powrotu – złożenia przez tego z rodziców, który dokonuje zgłoszenia wyjazdu lub powrotu, oświadczenia o pozostawianiu dziecka pod jego władzą rodzicielską (ust. 6).

Warto również zwrócić uwagę na to, że niekiedy wobec braku porozumienia rodziców lub w razie pozostawania przez nich w konflikcie, najczęściej związanym z rozstaniem, jeden z nich utrudnia podjęcie decyzji w innej istotnej sprawie dziecka, która wiąże się z możliwością wyjazdu, zazwyczaj za granicę. Chodzi tu o sprawy związane z odmową wspólnego udania się do urzędu w celu wyrobienia lub wydania dokumentu podróży, jakim jest dowód osobisty lub paszport dziecka. Zgodnie z art. 5 ustawy o dowodach osobistych⁵² prawo do posiadania dowodu osobistego przysługuje każdemu obywatelowi Rzeczypospolitej Polskiej (ust. 1), w tym małoletnim dzieciom, a pełnoletni obywatele Polski, którzy zamieszkują na jej terytorium, zobowiązani są posiadać dowód osobisty (ust. 2). Dowód osobisty jest dokumentem potwierdzającym tożsamość danej osoby oraz poświadczającym obywatelstwo polskie i uprawniającym do przekraczania granic państw członkowskich Unii Europejskiej, państw

48 Postanowienie SN z 6.03.1985 r. (III CRN 19/85), LEX nr 8694.

49 Uchwała SN z 11.10.1963 r. (III CO 23/63), OSNC 1964/9, poz. 168.

50 Uchwała SN z 10.11.1971 r. (III CZP 69/71), OSNC 1972/3, poz. 49.

51 Ustawa z 24.09.2010 r. o ewidencji ludności (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 736).

52 Ustawa z 6.08.2010 r. o dowodach osobistych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 671 z późn. zm.).

Europejskiego Obszaru Gospodarczego, które nie należą do Unii Europejskiej i nie są stronami umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, tj. Islandia, Lichtenstein, Norwegia i Szwajcaria oraz te z państw, które na podstawie jednostronnych decyzji uznają dowód osobisty za dokument wystarczający do przekroczenia granicy: Albania, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Macedonia i Serbia⁵³. W myśl art. 7 cytowanej ustawy okres ważności dowodu osobistego dziecka jest krótszy niż dorosłego z uwagi na ich wiek i znaczne zmiany w wyglądzie w krótkim czasie – jeśli został wydany osobie, która nie ukończyła 12. roku życia, jest ważny przez okres 5 lat od daty jego wydania (ust. 1), a wydany osobie, która ukończyła 12. rok życia, jest ważny przez okres 10 lat od daty jego wydania (ust. 2), natomiast w przypadku osób, które ukończyły 12. rok życia, od których chwilowo fizycznie nie jest możliwe pobranie odcisków któregokolwiek z palców, jest ważny przez okres 12 miesięcy od daty jego wydania. W przypadku dzieci, z uwagi na ich wiek, rozróżnia się status posiadacza dowodu osobistego oraz status dzierżyciela tego dowodu, którym zazwyczaj jest jego rodzic, który może np. okazać go funkcjonariuszowi publicznemu w razie kontroli – wówczas wobec statusu posiadacza dowodu mówi się o swego rodzaju fikcji prawnej⁵⁴. Z kolei w przypadku paszportu, jak stanowi art. 3 ustawy o dokumentach paszportowych⁵⁵, dokument paszportowy jest dokumentem uprawniającym do przekraczania granicy oraz potwierdzającym obywatelstwo polskie i tożsamość posiadacza. Zgodnie z art. 5 ust. 1 te same ustawy prawo do posiadania dokumentu paszportowego przysługuje każdemu obywatelowi.

Wskazuje się, że „Straż Graniczna może dokonać szczegółowego sprawdzenia, czy podróż małoletniego odbywa się za wiedzą i zgodą opiekunów prawnych. (...) Każde dziecko, bez względu na wiek (nawet niemowlę), musi mieć własny dokument uprawniający do przekraczania granicy. W zależności od kierunku podróży jest to dowód osobisty lub paszport. Podróżowanie po krajach strefy Schengen, czyli przy braku kontroli na granicy, nie zwalnia z obowiązku posiadania takiego dokumentu (...) Przepisy prawa krajowego nie wymagają posiadania specjalnego upoważnienia, jeżeli małoletni podróżuje poza granicę Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki rodziców (opiekunów prawnych), ale np. z dziadkami lub samotnie. Przed podróżą warto jednak zasięgnąć informacji o procedurach dotyczących podróży nieletnich w przedstawicielstwach dyplomatycznych (ambasadzie, urzędzie konsularnym) państw, do których planuje się podróż. (...) Przed samotną podróżą dziecka samolotem wskazane jest, aby rodzice dziecka lub opiekunowie prawni uzyskali wcześniej szczegółowe

53 Sztab Komendanta Głównego Straży Granicznej, *Dziecko w podróży. Zasady przekraczania granicy przez osoby niepełnoletnie*, Informator Straży Granicznej, Warszawa 2013 – tekst dostępny na stronie internetowej: https://granica.gov.pl/umowy/Zasady_przekraczania_granicy_przez_osoby_niepelnoletnie.pdf (dostęp: 23.11.2024 r.).

54 W. Maciejko (w.): *Ustawa o dowodach osobistych. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 5.

55 Ustawa z 27.01.2022 r. o dokumentach paszportowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1063).

informacje dotyczące zasad postępowania u przewoźnika lotniczego lub w Urzędzie Lotnictwa Cywilnego⁵⁶.

Ponadto w orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że „W sytuacji, w której władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, złożenie wniosku o wydanie paszportu małoletniemu dziecku wymaga ich wspólnego, zgodnego działania. Podjęcie decyzji w kwestii wystąpienia z takim wnioskiem należy do istotnych spraw dziecka, o których rodzice rozstrzygają wspólnie, natomiast w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy na podstawie art. 97 § 2 k.r.o.”⁵⁷ Wówczas konieczne jest wyrażenie przez sąd opiekuńczy zgody zastępującej oświadczenie woli jednego z rodziców w postępowaniu o wydanie paszportu małoletniemu dziecku. Oznacza to, że sąd opiekuńczy winien najpierw nakłaniać strony do zawarcia porozumienia (uzgodnienia swoich stanowisk), a dopiero w braku takiej możliwości – wydać stosowne orzeczenie, zastępujące wolę drugiego, niewyrażającego na daną czynność zgody rodzica⁵⁸. Powyższe znajduje potwierdzenie w orzecznictwie, gdzie wskazuje się na pierwszeństwo decyzji uzyskanych w drodze mediacji sądu pomiędzy rodzicami przed stanowczymi decyzjami sądu opiekuńczego⁵⁹.

Kwestia wyjazdu zagranicznego dziecka może być również ściśle powiązana z koniecznością poddania go leczeniu lub różnego rodzaju zabiegom medycznym lub badaniom, na które jeden z rodziców nie wyraża zgody. Podnosi się, że wymóg uzyskania zgody rodzica na interwencję medyczną zależy od „sposobu ukształtowania” jego władzy rodzicielskiej w danym przypadku – w tym zakresie prezentuje się różne poglądy co do tego, czy i w jakich okolicznościach wymagana będzie zgoda obojga rodziców małoletniego⁶⁰.

Innym przykładem istotnej sprawy dziecka, w której sąd opiekuńczy będzie rozstrzygał w razie braku porozumienia pomiędzy rodzicami, jest też konieczność wydania orzeczenia stwierdzającego obowiązek jednego z rodziców, będącego przedstawicielem ustawowym małoletniego dziecka – wierzyciela alimentacyjnego, do złożenia oświadczenia woli w ramach umowy poręczenia przez inną osobę (w tym przypadku brata zobowiązanego alimentacyjnie) w celu zabezpieczenia na czas tego wyjazdu płatności alimentów, w związku z wyjazdem drugiego rodzica – dłużnika alimentacyjnego za

56 Komenda Główna Straży Granicznej, *Dziecko w podróży – poradnik*, 9.01.2023 r. – tekst dostępny na stronie internetowej: <https://www.strazgraniczna.pl/pl/niezbudnik-podroznego/dziecko-w-podrozy/1302,Dziecko-w-podrozy-poradnik.html> (dostęp: 23.11.2024 r.). Zob. także: Strona Urzędu Lotnictwa Cywilnego: <https://www.ulc.gov.pl/pl/prawa-pasazera/poradnik-dla-pasazero-w/979-podro-z-dzieckiem> (dostęp: 23.11.2024 r.). Zob. także: https://europa.eu/youreurope/citizens/travel/entry-exit/travel-documents-minors/index_pl.htm (dostęp: 23.11.2024 r.) oraz https://e-justice.europa.eu/content_lawful_removal_of_the_child-289-pl-pl.do?member=1 (dostęp: 23.11.2024 r.).

57 Postanowienie SN z 3.02.2012 r. (I CZ 153/11), OSNC-ZD 2013/2, poz. 39.

58 H. Ciepla, *Komentarz...*

59 Postanowienie SN z 9.07.1998 r. (II CKN 887/97), LEX nr 1232450.

60 J. Kosonoga-Zygmunt, *Zgoda rodziców na udzielenie świadczenia zdrowotnego małoletniemu pacjentowi*, „Prokuratura i Prawo” 2018/5, s. 71 i nast.

granicę: „W razie gdy przedstawicielka ustawowa małoletniego uprawnionego do alimentów nie wyraża zgody na proponowane przez ojca tego dziecka, zobowiązanego do alimentacji – w związku z zamierzonym przez niego wyjazdem za granicę – zabezpieczenie wykonania należnych dziecku alimentów przez umowę poręczenia, sąd opiekuńczy może – w ramach rozstrzygnięć przewidzianych w art. 97 § 2 k.r.o. – wydać orzeczenie stwierdzające obowiązek przedstawicielki ustawowej uprawnionego do złożenia oświadczenia woli stanowiącego składnik umowy poręczenia”⁶¹.

W literaturze prawniczej zwraca się uwagę na historyczne badania aktowe związane z rozstrzygnięciem o istotnych sprawach dziecka, spośród których pierwsze (przeprowadzone w Instytucie Badania Prawa Sądowego) dotyczyło właśnie zgody sądu opiekuńczego na wyjazd małoletniego dziecka za granicę, a więc wąskiego wyścinka tego rodzaju spraw – 67 spraw, z czego wszystkie zostały rozpatrzone w 1979 r.⁶² Drugie badanie (także przeprowadzone w Instytucie Badania Prawa Sądowego) również obejmowało sprawy rozpatrzone w 1979 r., spośród których większość dotyczyła wyjazdu z dzieckiem za granicę na pobyt czasowy (aż 51 z 91 spraw) lub na pobyt stały (aż 31 z 91 spraw)⁶³. Jeden z uznanych przedstawicieli doktryny przeprowadził badanie aktowe w 28 wylosowanych sądach rejonowych na terenie całego kraju, które dotyczyło 254 spraw (tzw. próba reprezentatywna), posiłkując się danymi statystycznymi Ministerstwa Sprawiedliwości z 2011 r., kiedy to w całej Polsce rozpoznano 2.208 spraw o rozstrzygnięcie w istotnych sprawach dziecka w braku porozumienia pomiędzy rodzicami, z wyłączeniem spraw o ustalenie miejsca pobytu dziecka i zezwolenie na wydanie paszportu⁶⁴. W wyniku przeprowadzonych badań aktowych ustalił on, że w tamtym okresie wpłynęło aż 11 spraw dotyczących rozstrzygnięcia w zakresie krótkotrwałego wyjazdu za granicę (co stanowiło 6,6% ogółu rozpoznanych spraw), 13 spraw dotyczących rozstrzygnięcia w zakresie wyjazdu za granicę na stałe (co stanowiło 7,8% ogółu rozpoznanych spraw) oraz 2 sprawy dotyczące rozstrzygnięcia w zakresie krótkotrwałego wyjazdu krajowego (co stanowiło 1,2% ogółu rozpoznanych spraw). Jednocześnie rozpoznanych zostało 70 spraw dotyczących rozstrzygnięcia w zakresie wydania dowodu osobistego dla dziecka (co stanowiło 42,2% ogółu rozpoznanych spraw) oraz 28 spraw dotyczących rozstrzygnięcia w zakresie wydania paszportu dla dziecka (co stanowiło 16,9% ogółu rozpoznanych spraw). Powyższe badanie pokazuje zatem, jak często dochodzi do postępowań sądowych związanych z udzieleniem przez sąd zezwolenia na wyjazdy małoletnich dzieci.

61 Uchwała SN z 26.07.1990 r. (III CZP 36/90), OSNC 1991/2–3, poz. 24.

62 J. Słyk, *Rozstrzygnięcie...*, s. 88.

63 J. Słyk, *Rozstrzygnięcie...*, s. 88.

64 J. Słyk, *Rozstrzygnięcie...*, s. 89–90 oraz 102–103.

V. KWESTIE FORMALNE I PRZEBIEG POSTĘPOWANIA DOTYCZĄCEGO ISTOTNYCH SPRAW DZIECKA ZWIĄZANYCH Z WYJAZDEM ZAGRANICZNYM MAŁOLETNIEGO

Zezwolenie na wyjazd zagraniczny dziecka niewątpliwie stanowi sprawę należącą do katalogu istotnych spraw dziecka, do których zastosowanie mają przepisy art. 568–578¹ k.p.c., zawarte w rozdziale 2 zatytułowanym „Inne sprawy rodzinne oraz sprawy opiekuńcze”, znajdującym się w Dziale II „Sprawy z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli”, umieszczonym w Tytule II „Przepisy dla poszczególnych rodzajów spraw”.

Sprawy te rozpoznawane są w trybie nieprocesowym na wniosek jednego z rodziców, a właściwym do ich rozstrzygnięcia jest – zgodnie z art. 568 k.p.c. – sąd opiekuńczy (tj. sąd rodzinny). Przy czym do rozpoznawania tego rodzaju spraw, w myśl art. 569 § 1 k.p.c., właściwy miejscowo jest wyłącznie sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie to dotyczy, czyli w tym przypadku – małoletniego dziecka, a w braku miejsca zamieszkania – sąd opiekuńczy miejsca jego pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy, właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy (art. 569 § 1 k.p.c.). W wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy. Sąd opiekuńczy może wszcząć postępowanie z urzędu (art. 570 k.p.c.). Od wniosku o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka, w tym poprzez zezwolenie przez sąd opiekuńczy na wyjazd dziecka za granicę samodzielnie lub z drugim rodzicem na podstawie art. 23 pkt 1 ustawy z dnia 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁶⁵, pobiera się stałą opłatę sądową w wysokości 100 złotych. Ponadto powinien on spełniać wymogi formalne przewidziane dla pisma procesowego (art. 126 k.p.c.) i zawierać inne dodatkowe elementy przewidziane dla pozwu (zwarte w art. 187 k.p.c.), na zasadzie art. 13 § 2 k.p.c., w tym oświadczenie wynikające z art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c.

Należy wskazać, że postępowania o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka, wynikające z uregulowania zawartego w art. 97 § 2 *in fine* k.r.o., należy odróżnić od postępowań w przedmiocie zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie przez rodzica lub oboje rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, o których mowa w art. 101 § 3 k.r.o., pomimo iż oba rodzaje spraw rozpoznawane są w trybie nieprocesowym. Wiążą się one bowiem z inną sferą wykonywania władzy rodzicielskiej, tj. pierwsze z nich stanowią element sprawowania osobistej pieczy nad dzieckiem (sprawy niemajątkowe), a drugie są związane z zarządkiem majątkiem dziecka (sprawy o charakterze majątkowym).

W sytuacji niezgodności rodziców odnośnie do wyjazdu małoletniego dziecka za granicę, w myśl art. 570² k.p.c. możliwe jest skierowanie wnioskodawcy i uczestnika

65 Ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 959 z późn. zm.).

do mediacji. Przy czym w literaturze wskazuje się, że w tego typu sprawach postępowanie dowodowe jest zazwyczaj ograniczone (np. zazwyczaj bez dopuszczania opinii biegłych sądowych lub biegłych OZSS) i trzeba umiejętnie je przeprowadzić tak, aby dodatkowo nie skonfliktować rodziców małoletniego (np. w wyniku przesłuchania świadków)⁶⁶. W tym miejscu należy zwrócić również uwagę na art. 13 Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci, zgodnie z którym szczególne znaczenie i rolę przypisuje się mediacji i innym metodom rozwiązywania sporów dotyczących dzieci. Przepis ten stanowi bowiem, że „Aby zapobiegać sporom i rozstrzygać je oraz aby unikać wszczynania dotyczących dzieci postępowań przed organami sądowymi, Państwa-Strony powinny popierać wprowadzanie mediacji oraz innych form rozstrzygania sporów, a także korzystanie z tych metod w celu doprowadzenia do ugody we właściwych rodzajach spraw, określonych przez Strony”⁶⁷. Co więcej, w sprawach dotyczących rozstrzygnięcia o istotnych sprawach dziecka, w tym związanych z wydaniem przez sąd opiekuńczy zezwolenia na jego wyjazd za granicę, osoba pozostająca pod władzą rodzicielską ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych, o czym jest mowa w art. 573 § 1 k.p.c., natomiast sąd może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w postępowaniu, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze, co wynika z § 2 powołanego przepisu. Należy wskazać, że przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy sąd opiekuńczy ma obowiązek wysłuchać przedstawiciela ustawowego osoby, której postępowanie dotyczy, a w ważniejszych przypadkach powinien ponadto w miarę możliwości wysłuchać osoby bliskiej tej osobie, co wynika z regulacji zawartej w art. 576 § 1 k.p.c. Ponadto w myśl § 2 tego przepisu sąd w sprawach dotyczących osoby dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwalają, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Czynność ta odbywa się poza salą posiedzeń sądowych⁶⁸.

VI. PODSUMOWANIE

Należy wskazać, że w braku porozumienia rodziców małoletniego dziecka, w szczególności w sytuacji zaistniałego pomiędzy nimi konfliktu, najczęściej związanego z ich rozstaniem, może dochodzić do trudności przy współdecydowaniu o istotnych sprawach dziecka. Sprawy te bardzo często dotyczą wyjazdów zagranicznych dzieci wraz z drugim rodzicem. Wówczas konieczne jest zwrócenie się do sądu opiekuńczego w celu uzyskania zezwolenia na taki wyjazd. Sąd ten zazwyczaj udzieli

66 Por. J. Słyk, *Rozstrzyganie...*, s. 80 i 119.

67 Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci, sporządzona w Strasburgu dnia 25.01.1996 r. (Dz.U. z 2000 r. nr 107 poz. 1128).

68 Do wysłuchania stosuje się odpowiednio przepisy art. 216¹ § 3 i 4 k.p.c. oraz art. 216² k.p.c.

takiego zezwolenia, o ile wyjazd nie będzie sprzeczny z dobrem małoletniego, a drugi rodzic należyście zabezpieczy interesy dziecka.

adw. dr Małgorzata Eysymontt

Aiunkt na Wydziale Prawa w Warszawie oraz Ekspert ds. przeciwdziałania molestowaniu i dyskryminacji Uniwersytetu SWPS. Adwokat Izby Adwokackiej w Warszawie specjalizujący się w prawie rodzinnym i opiekuńczym, prawie spadkowym oraz prawie Unii Europejskiej, prowadzący indywidualną Kancelarię Adwokacką, posiadającą certyfikat „Kancelaria Przyjazna Dziecku”. Autorka publikacji z zakresu prawa rodzinnego i unijnego. Sędzia Sądu Dyscyplinarnego Izby Adwokackiej w Warszawie.

Assistant Professor at the Faculty of Law in Warsaw and Anti-Harassment and Discrimination Expert at the SWPS University, advocate at the District Bar Association in Warsaw specialising in family and guardianship law, inheritance law and European Union law, running an individual Advocate's Office certified as a "Child Friendly Office", author of publications on family law and EU law, judge of the Disciplinary Court of the District Bar Association in Warsaw

ORCID: 0000-0002-0030-2645

ABSTRACT

Keywords: *consent of the guardianship court, trip abroad of a minor child, parental authority, essential matters of the child*

Guardianship court's permission for a minor child to travel abroad in the absence of the other parent's consent - current legal status vs. case law practice

Parents are both obliged and entitled to exercise parental authority over their minor children, including custody of the child, management of the child's property and representation of the child. If both of them have full parental rights or one of them has such rights, while the other parent has limited parental authority to co-determine certain essential matters relating to the child, then they should make

joint decisions in these matters, primarily with the child's well-being in mind. Among the essential matters of the child are, for example, joint decisions on the child's trips - both shorter trips (e.g. for rest and study, including participation in courses, contests or sports competitions, or for medical treatment) and longer trips (e.g. for long-term treatment or study), including permanent residence - both in the home country and abroad. Both parents, guided by the principle of the child's well-being and concern for the child's interests, should cooperate with each other in all spheres which are essential from the child's perspective. If, however, one of the parents does not agree to the child's trip - either with the other parent or on his/her own - it becomes necessary to obtain permission from the guardianship court to do so. This article reflects on this issue by analysing the views of legal scholars and case law, based on the current state of the law and established practice of courts.

Bibliografia

1. **Ciepła Helena**, *Komentarz do art. 97 (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011
2. **Czerederecka Alicja**, *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Warszawa 2020
3. **Gromek Krystyna**, *Prawo rodzinne dla sędziów i pełnomocników*, Warszawa 2021
4. **Jędrejek Grzegorz**, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. G. Jędrejek, LEX/el. 2019
5. **Kosonoga-Zygmunt Jacek**, *Zgoda rodziców na udzielenie świadczenia zdrowotnego małoletniemu pacjentowi*, „Prokuratura i Prawo” 2018/5
6. **Maciejko Wojciech**, *Komentarz do art. 5 Ustawy o dowodach osobistych (w:) Ustawa o dowodach osobistych. Komentarz*, red. W. Maciejko, Warszawa 2013
7. **Pośpiech Aneta**, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX/el. 2023
8. **Słyk Jerzy**, *Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.)*, „Prawo w działaniu. Sprawy cywilne” 2013/14
9. **Sokołowski Tomasz**, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H.. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013
10. **Trybulska-Skoczelas Ewa**, *Komentarz do art. 97 k.r.o. (w:) Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014

11. **Wicherek Piotr**, *Problemy orzecznictwa w sprawach o uregulowanie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem w sytuacji ostrego konfliktu między rodzicami – głos sędziego rodzinnego (w:) Rodzina w sytuacji okołorozwodowej. Współczesne dylematy psychologiczne i prawne. U podstaw opiniowania. Współczesna wiedza naukowa*, red. A. Czerederecka, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2018
12. **Zajączkowska-Burtowy Joanna**, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020